

Др Амела Малићевић,¹²
ОШ „Јован Јовановић Змај“, Нови Пазар
Доц .др Бошко Миловановић,
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

Стручни рад
Методичка пракса број 1. 2017.
УДК: 371.3
стр. 109 - 116

СТВАРАЛАЧКА НАСТАВА КРОЗ ИНТЕРАКТИВНО УЧЕЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ФЕНОМЕНА

Резиме: Императив савремене наставе је оспособљавање ученика да расуђује, критички мисли, решава проблеме и закључује. Зато се све више ради на томе да учитељ ствара такве ситуације на часу у којима ће омогућавати ученицима да самостално, уз сопствено ангажовање, долазе до нових граматичких знања. Када се стваралачка настава граматике организује у облику интерактивног учења то свакако захтева примену метода, облика и техника различитих од оних који се претежно користе у традиционалној настави. Наставни приступ треба да буде непоновљив и увек нов. Рад садржи припрему одржаног часа на коме је примењено стваралачко учење језичких феномена.

Кључне речи: стваралаштво, интеракција, граматички и правописни феномени, настава.

¹² amela.malicevic@gmail.com

УВОД

Искуства показују, а стручњаци упозоравају да у настави граматике српског језика нема мисаоне мобилности ученика, да су они пасивни слушаоци који механички памте део готових граматичких знања. У атмосфери сувопарног теоретисања, диктирања дефиниција и самоиницијативног закључивања ученици немају интересовања за градиво које им изгледа апстрактно, нејасно и монотono.

Методичари наставе граматике имају критички однос према механичком учењу и промовишу значај стваралачког учења граматичких појава којим се сузбијају мисаоне пасивности, несамосталности и имитаторске склоности ученика. Стваралачким учењем се ученицима нуди одступање од шаблона и подстиче разноликост и вишезначност у размишљању и стицање граматичких и правописних знања на основу сопственог искуства.

Настава српског језика и књижевности доприноси општем нивоу ученичких знања у области културе изражавања, граматике, правописа, књижевне историје и теорије књижевности. У основној школи, поготову у млађим разредима, стварају се претпоставке за теоријска знања.

„Немогуће је замислити образованог човека и ученика који се изражава неправилним и сиромашним језиком. Говор и мисли откривају човека, откривају његове замршене духовне светове, омогућавају споразумевање. Зато данашњи наставни планови и програми значајно место дају настави граматике и правописа“ (С. Смиљковић, М. Милинковић: 2010: 433). Аутори такође сматрају да се граматика и правопис не уче само ради „граматике и правописа“, већ да учећи законитости о њима, ученици учвршћују своју практичну примену на примерима из живота и разумевање језичких законитости нашег народног и књижевног језика.

Инсистирање школе на запамћивању што већег броја материјалних чињеница је лоша оријентација и неопходно је што пре се окренути рационалном, ефикасном, продуктивном учењу и самосталном раду јер је човекова моћ да развије различите способности неограничена. „Ако школа прихвати да је један од основних задатака да пружи „основне информације“ ученицима, она тада унапред пристаје на споредну улогу и на пораз. То је посебно погубно за ученике млађег узраста имајући у виду њихове специфичности“ (Миловановић, 2014: 274). Уместо давања готових знања и инсистирања на њиховом меморисању, данас се од школе очекује организација наставног процеса у коме ученици претежно самостално трагају за информацијама и откривају их. „Савремена школа мора младе, пре свега, учити мислити“ (Вученов, 1971: 25). Активирање мишљења ученика непосредно долази до изражаја у самосталном раду у коме се ученик ослања на властите снаге. Не сме се заборавити да се ученик осамостаљује у настави посредством вођене активности, и то тако што се полази од рапродуктивне активности да би се ученици довели до самосталног продуктивног рада. Способност за самосталан рад није унапред дата већ се развија и остварује у процесу учења. Оспособљавање за самосталан рад подразумева постепено и систематско довођење ученика у ситуацију да потребна знања стичу сопственом активношћу. Дакле, лична активност ученика за време учења је услов без ког нема самосталног и ефикасног знања. До ефикасности и мисаоних процеса неће доћи ако

се знање ученицима преноси у готовом облику. Њима треба препустити да се личним искуством и спонтаним истраживачким понашањем суоче са проблемима и хватају у коштац са тешкоћама на које наилазе. Треба их подстицати на што више идеја, на што већи број асоцијација, односа, система, сличности и разлика. То је оствариво у стваралачкој настави која представља могућност да се учење организује на начин који је адекватнији самој природи људског мишљења и представља „ дидактичко решење за ученикову мисаону активност“ (Пољак, 1977: 93). По својој суштини стваралачка настава је упућена према мисаоним активностима ученика јер у њој нема рутинских питања, типских задатака, стереотипних формула и правила. Основни циљ стваралачке наставе је формирање става да већину ситуација са којима се дете суочава у школи и животу чине проблемске ситуације којих се не треба плашити, већ према њима имати активан однос.

Резултати самосталне активности ученика су трајнија, применљивија и далеко дубља знања која примењена у решавању задатака и проблема постају утврђена, употпуњена и обogaћена. Уместо механичког запамћивања чињеница, принципа, правила у традиционалној предавачкој настави, стваралачка настава наглашава употребу знања. Битно је да се ученик оспособљава да у свим активностима везаним за проучавање наставних феномена самостално решава исраживачке задатке и тражи одговоре на постављена питања. Све га то у пуној мери мисаоно и емоционално ангажује, пружа му задовољство, пружа истраживачку радозналост и постаје најмоћнија мотивација за рад. Од ученика се може тражити да уочава проблеме, тражи додатна објашњења, доказује, упоређује, објашњава, закључује, вреднује и испитује. Тако настава добија на квалитету, јер развија мишљење, провоцира и активира мисаони процес. Организација и наставни поступци се тако бирају и подешавају, да максимално подстичу и одржавају мисаону активност ученика, стимулишу их на истраживање, експериментисање, налажење алтернатива у одговорима. Тако се развија флексибилно, критичко и стваралачко мишљење.

Да би се начинио значајан корак ка настави која подстиче и негује самосталне истраживачке и креативне језичке потенцијале ученика, потребно је да се настава организује кроз облик интерактивног учења.

Под интерактивним учењем се подразумева учење као интеракција између ученика и наставника, ученика међусобно, ученика и родитеља. Напуштање предоминантне позиције наставника и меморијско-репродуктивне улоге ученика представља темељ ефикасне наставне интеракције. Она се и даље ослања на оно што је добро у наставном процесу и не захтева радикалан раскид са традиционалном наставом. Интерактивна комуникација у настави негује демократску климу у одељењу. Иницијатива ученика се веома поштује не само као слушаоца, већ неког од ког често потиче информација. Овакви односи поспешују социјализацију, осамостаљивање ученика и њихов когнитивни развој. Богатом атмосфером коју обезбеђује интерактивна настава, размењивањем информација између наставника и ученика и ученика међусобно, стварају се услови за решавање граматичких и правописних проблема. Учење путем стваралачке активности ученика омогућава истраживачки рад ученика и највише развија њихове интелектуалне слабости. При том је оваква настава динамична, флексибилна, отворена и, што је веома битно, уважава ученикову личност и

индивидуалност, даје му слободу истраживања и избор задатака. Све то ствара позитиван однос ученика према настави у којој се изучавају језичке појаве.

„Велики је значај наставе граматике и правописа зато што се, богатећи говорну и писану културу, ученици вежбају и логичком мишљењу, успостављању односа и веза међу речима које чине један језички контекст. Схватају да речи живе у језику и са језиком, да правилност изговора утиче и на развој естетских осећања, на лепо и мелодично изражавање које ће у многоне помоћи ученику да изразом скрене пажњу на себе.“ (Смиљковић, Милинковић, 2010: 434).

Следећа припрема за час српског језика осликава примену и значај стваралачке методе кроз интерактивно учење у усвајању граматичких и превописних садржаја у млађим разредима основне школе.

ПРИПЕРЕМА ЗА ПРАКТИЧНО ПРЕДАВАЊЕ

Општи методички подаци

Наставни предмет:	Српски језик
Разред:	Четврти
Одељење:	Друго
Наставна јединица:	Писање речце <i>не</i> уз глаголе, придеве и именице
Тип часа:	Обрада

Оперативни задаци часа: Усвајање основних знања о писању речце *не* уз глаголе, придеве и именице. Поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика - упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком. Подстицање критичког и логичког мишљења кроз решавање задатака. Развијање стваралачке мисаоне способности и сазнајне самосталности код ученика. Стимулисање ученика на истраживање, самостално систематизовање информација и налажење различитих одговора и алтернатива у решавању датих задатака при писању речце *не*. Развијање истраживачког духа као и групног облика наставног рада, рада у пару и индивидуалног рада. Подстицање сарадничких односа, групног доношења одлука, интерактивне размене идеја и мишљења.

Облици наставног рада: Фронтални, индивидуални и кооперативно учење у групама.

Наставне методе:	Монолошка, дијалошка(хеуристички разговор) истраживачко-стваралачка метода.
Наставна средства:	Српски језик за четврти разред, унапред припремљени наставни листићи.

АРТИКУЛАЦИЈА НАСТАВНОГ ЧАСА

Емоционално-интелектуална припрема:

Поновићемо научено на претходним часовима о именицама, глаголима и придевима при том се задржавајући само на дефиниције датих појмова. Наставник сачињава три групе којима даје имена: *именице, глаголи и придеви*. Ученици добијају наставне листиће са упутством за рад:

У тексту подвуци глаголе, придеве и именице:

Не идем радо на утакмице јер ми се не допада невероватна гужва која настане на излазу из стадиона. Старији се често понашају као нељуди, непажљиви су и нестрпљиви. Зато ја радије сачекам и не изађем међу првим.

Повратну информацију даје један ученик тако што пише одговор на табли, а остали проверавају тачност одговора у својим свескама. Наставник истиче да су дате реченице у одричном облику и да је речца *не* присутна у тексту што ће и ученици потврдити. Речи исписане на табли сада поново тражимо у тексту и уочавамо да су многе у одричном облику и да се одрична речца *не* уз именице и придеве пише заједно, а уз глаголе одвојено. Наставник истиче проблем наставне јединице.

ПРОБЛЕМ: КАКО СЕ РЕЧЦА НЕ ПИШЕ УЗ ГЛАГОЛЕ, ПРИДЕВЕ И ИМЕНИЦЕ?

Главни део часа:

I етапа: Формирање три хетерогене групе тако што сваки ред представља по једну групу. На полеђини наставних листића се налази упутство за решавање проблема: да пажљиво прочитају задатак, да га анализирају, решавају га, изабери једно од више решења (ако их има више) и да провере добијено решење. Представници група долазе до наставника по своје задатке. Листићи садрже девет речи и то по три глагола, три придева и три именице. Свих девет речи су написане у правилном и неправилном одричном значењу. Потребно је да представници група напишу на таблу тачне одговоре, правилно написане облике негације датих речи до којих су дошли међусобном интеракцијом.

Изводи се закључак да се речца *не* (одрична речца) увек пише одвојено од глагола уз који стоји, а одриче његово значење. Изузеци су глаголи: нисам, немој, немам и нећу. Када стоји испред придева или именице и даје им супротно значење од онога које имају пише се заједно са њима. (Наставник записује дефиницију на табли, а ученици у својим свескама).

II етапа: Решавање нових задатака кроз увежбавање и стваралачку примену наученог почиње тако што се ученици деле на 6 хетерогених група. Групе су разврстане по првих 6 слова у азбуци и ученици се разбрајају редом. Свака група добија свој задатак: да неправилно написане реченице напишу исправно:

1. Недаовденерадиоднедавно.
2. Неједемисеовојелојерјенеукусно.
3. Нисамрешииовајзадатакзатоштојенејасан.
4. Немањанемасвојукњигупајенепажљив.
5. Незнамнегдесамјевидеонесећамсегде.
6. Незнамзаштонекоиманеисправнуиграчку.

Извештава представник једне групе, а остали ученици прате, исправљају евентуалне грешке и записују примере у школске свеске. Похвално је и веома пожељно да група ученика која реши задатак друге групе (уколико група са задатком нема тачне повратне информације) буде награђена додатним поенима. Тако ће се створити подстицајна такмичарска атмосфера.

III етапа: У овој етапи часа ученици могу да решавају добијени задатак у пару. Самосталном активношћу и примени наученог сваки ученик треба да у свој свесци напише одрично значење (негирање) следећих речи исписаних на табли:

читам _____	јесам _____	имам _____
човек _____	пријатељ _____	спавам _____
уморан _____	пажња _____	свакидашњи _____
јасан _____	правда _____	ред _____
срећа _____	знам _____	хоћу _____

(На пример: не читам, нечовек, неуморан...)

Након исписивања одговора ученици мењају свеске са својим паром у школској клупи. Једни другима проверавају тачност одговора означавањем нетачних црвеном дрвеном бојицом. Представници исписују на табли по један одговор за који сматрају да је исправан. Остали ученици потврђују тачност одговора и правилно га записују у својим свескама. Уколико је ова етапа организована у индивидуалном облику рада, ученици ће самостално решавати дати задатак. Након тога ће тачне одговоре видети на табли исписане од стране ученика, а уз помоћ наставника и кориговати могуће грешке у својим свескама.

Домаћи задатак: Ученици добијају наставне листиће са задатком да следећи текст напишу у облику негације:

Бакин колач

Унапред припремљене намирнице сјединити. Прво умутити шећер и јаја. Све помешати са павлаком и кувати на пари десетак минута. Када смеша постигне одговарајућу густину треба је склонити са рингле. Чекати да се охлади па додати млевене орахе и енергично све промешати. Филovati коре и прелити растопљеном црном чоколадом. Посластица се служи хладна и свежа. Пријатно!

Изглед табле на крају часа

Писање речце не уз глаголе, придеве и именице		
Задатак: Како се речца <i>не</i> пише уз глаголе, придеве и именице?		
Непливач, неистина, нечовек, немиран, незрео, нејасан, не спавам, не знам, не долазим, не пазим		
<i>Речца не се пише састављено са придевима и именицама, а одвојено се пише од глагола (осим у следећим случајевима: нећу, нисам, немам и немој).</i>		
1.	Неда овде не ради однедавно.	
2.	Не једе ми се ово јело јер је неукусно.	
3.	Нисам решио овај задатак зато што је нејасан.	
4.	Немања нема своју књигу па је непажљив.	
5.	Не знам, негде сам је видео не сећам се где.	
6.	Не знам зашто неко има неисправну играчку.	
читам _____	јесам _____	имам _____
човек _____	пријатељ _____	спавам _____
уморан _____	пажња _____	свакидашњи _____
јасан _____	правда _____	ред _____
срећа _____	знам _____	хоћу _____

Ова припрема за час српског језика осликава динамику и значај стваралачке методе кроз међусобну интеракцију ученика уз стручно вођство наставника у усвајању граматичких садржаја у млађим разредима. На овакав начин ученицима нису саопштени наставни садржаји на сувопаран начин, већ се учење и понављање свело на решавање задатака уз активно тражење адекватних решења.

Књижевник и методичар Вук Милатовић промовише стваралаштво ученика у настави граматике иако нема посебан рад о учењу граматике путем решавања проблема. У старој граматичкој школи није била битна језичка пракса већ бубање дефиниција и правила. „Нова методичко-граматичка струјања залажу се за стваралачко учење граматике, ослобођене механичког стила и педагошког догматизма“ (Милатовић, 1999: 13). Ученика треба довести у позицију да самостално исражује и решава граматичке проблеме, наглашава овај методичар, да на свој начин репродукује градиво, аутентично, оригинално, додајући свему обележја властите стваралачке личности.

У стваралачкој настави наставник није испоручилац готових знања и решења, већ настоји да сваког ученика доведе у расположење да сам посегне за граматичким знањима. Конкретне активности наставника су веома интезивне у фази одабирања и формулисања проблема и задатака. Потребно је пре свега наћи адекватне проблеме и задатке који ће бити у складу са могућностима ученика, али имајући у виду и то да су захтеви нешто изнад способности ученика ефикаснији за њихов интелектуални развој. Наставник мора добро одмерити тежину проблема који се решава према интелектуалном, образовном и мотивационом нивоу ученика. Истовремено се морају поштовати и уско стручни, граматички, а такође и дидактичко-методички захтеви. Проблем или задатак не сме бити ни сувише лак ни сувише тежак за решавање, мора произилазити из граматичких садржаја и бити повезан са одређеним чињеницама преко којих ће га ученици моћи сагледати и

решити. Најзад, иновирање и унапређивање наставе и учења је важан задатак. Највећу улогу у томе има наставник.

Литература

1. Аранђеловић, М. (2012): *Српски језик за четврти разред основне школе*, Београд, Бигз;
2. Вилотијевић, М. (2000): *Дидактика 2 – дидактичке теорије и теорије учења*, Београд, Научна књига - Учитељски факултет;
3. М. Вилотијевић, Н. Вилотијевић, (2007): *Иновације у настави*, Београд, Школска књига;
4. Вукасовић, А. (1974): *Решавање проблема као одгојни задатак*, Загреб, Педагошки рад;
5. Вученов, Н. (1971): *Основна питања организовања и извођења ефективне школске наставе и учења*, Београд, Завод за издавање уџбеника СР Србије;
6. Илић, П. (1997): *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Методика наставе, Прометеј, Нови Сад;
7. Маринковић, С. (2012): *Забавна граматика 4*, Креативни центар, Београд;
8. Милатовић, В. (1999): *Методичка питања наставе граматике*, Методичка пракса, Београд, Школска књига;
9. Миловановић, Б. (2014): *Значај читанке за млађе разреде са становишта циља образовања*, преузето 22.10. 2014. године са сајта: http://fifa.pr.ac.rs/zbornik_radova_filozofskog_fakulteta_u_pristini;
10. Николић, М. (1992): *Методика наставе српског језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд,
11. Смиљковић, С. ,Милинковић, М. (2010): *Методика наставе српског језика и књижевности*, Учитељски факултет, Врање.

Amela Malićević,
Primary school "Jovan Jovanović Zmaj" Novi Pazar
Bosko Milovanovic,
Faculty of Teachers Education in Prizren - Leposavic

CREATIVE TEACHING THROUGH INTERACTIVE LEARNING OF LANGUAGE PHENOMENA

Summary: The imperative of modern teaching is to enable students to reason, think critically, solve problems, and conclude. That is why the teacher must create a class in which he will allow students to independently, with their own engagement, achieve new grammatical knowledge. When the creative teaching of grammar is organized in the form of interactive learning, it certainly requires the use of methods, forms and techniques different from those that are predominantly used in more traditional classes. The teaching approach should be unique and always new. This paper contains an example of preparing a class in which creative teaching of grammatical phenomena is applied.

Keywords: creativity, interaction, grammatical and orthographical phenomena, teaching.

Раг је примљен 30. 11. 2016. године, а рецензиран 09. 05. 2017. године.